

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

Year: 4 - Number:12, p. 118-127, Summer 2020

“TÜKETİM TOPLUMU” KAVRAMININ POZİTİVİST, ELEŞTİREL, YORUMSAMACI YAKLAŞIMLARLA İRDELENMESİ INVESTIGATION OF "CONSUMPTION SOCIETY" CONCEPT WITH POSITIVE, CRITICAL, INTERPRETATIVE APPROACHES

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
09.09.2019

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
29.06.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2020

Asya Studies

Erol Akyıldırım
Doktora Öğrencisi / Ankara
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı
akyildirimerol@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-2333-6044>

DOI:

<https://doi.org/10.31455/asya.617128>

Öz

Bu çalışmada, tüketim toplumu kavramı üzerinden hareketle pozitivist, eleştirel ve yorumsamacı yaklaşımlar ele alındı. Bu yaklaşımlardan pozitivistimin 20. ve 21. yüzyılda ne tür sorunsalın ortaya çıkmasına sebep olduğu hususları irdelendi. Kapitalizmin pozitif bir akılla sosyal olguyu analiz ederek yanlış ve eksik teşhis ve tedaviler uyguladığı realitesine açıklık getirilmiştir. İnsanın bir deney tüpü olmadığı, deneysel yöntemle toplumsal yapının anlaşılacak sorunsal açıklığa kavuşturulmuştur. Pozitif bir yaklaşımla veya gözlemle sosyal sistem çözümlenmeye kalkıldığında toplumsal hastalıkların baş göstereceği vurgulanmıştır. 18. ve 19. yüzyılda sosyal belirlenimlerin analizinde önemli bir yer teşkil eden materyalist yaklaşımın, gözün ve aklın göremediği insan eylemlerini göz ardı ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle sosyal analizlerde yorumlamacı ve eleştirel metodolojinin öne alınması toplumsal hayatın anlaşılmasında sağlıklı yöntem nazarıyla bakılmaktadır. Akli göze indirilerek ampirik yöntemlerle insan davranışlarının anlaşılmasına çalışılması teşhis ve tedavilerin eksik ve yanlış olarak uygulandığı bir imaj ortaya çıkabilir. Bu nedenle görünenin altında görünmeyen sosyolojik eylemlerin anlaşılması önem arz etmektedir. Aksi taktirde toplum, pozitivist nazariyenin kurbanı olan tüketim çılgınlığı, cinsel haz, anomi vb. semptomlar gösteren bir görüntüyle karşı karşıya kalabilir. Sonuç olarak sadece maddeci, pozitivist anlayışa sahip olan kapitalizm, yorumsamacı ve eleştirel yaklaşımların rehberliğinde de yol alması gerekmektedir. İnsan sadece göz ve cesedi beslenerek yol alınabilecek bir varlık olmadığından, ideoloji bağlamında değerlerin de beşer hayatında var olması gerçeği gözler önüne serildi. Böylelikle hem aklın rehberliği hem de toplumun kültürünü önemseyen değerler çerçevesinde yol alan ideolojiler sosyal yapıda yol gösterici olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketim Toplumu, Pozitivist, Eleştirel, Yorumsamacı, Kapitalizm

Abstract

In this study, positivist, critical and interpretive approaches were taken into consideration with the concept of consumer society. Among these approaches, the positivist approaches discussed according to emergence of whatever problems occurred in the 20th and 21st century were examined. The reality of capitalism by analyzing the social phenomenon with a positive mind has been clarified that it has applied false and incomplete diagnosis and treatments. It was clarified that the social structure cannot be understood with experimental method and man is not a subject. It is emphasized that when the system is tried to be resolved with a positive approach or observation sauce, social diseases will arise. It is understood that the materialist approach, which played an important role in the analysis of social determinations in the 18th and 19th centuries, ignored human actions that the eye and mind cannot see. For this reason, the interpreters and the emphasis on the diverse methodology in the analysis are considered as a healthy method in understanding the social life. By trying to understand the human behavior by empirical methods, by raising the mind, an image may arise in which diagnosis and treatments are applied incompletely and incorrectly. Therefore, it is important to understand sociological actions that are not visible. Otherwise, the society is the victim of the positivist theory, consumption frenzy, sexual pleasure, anomie, etc. may face an image with symptoms. As a result, capitalism, which possesses only a materialistic, positivist approach, must also proceed under the guidance of interpretive and critical approaches. Since the values exist in human life in the context of ideology has been revealed, human beings are not just a creature that can be driven by feeding their eyes and bodies. Thus, it is seen that ideologies that lead within the framework of values that care both the guidance of the mind and the culture of the society are guiding in the social structure.

Keywords: Consumption Society, Positivist, Critical, Interpretive,

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Akyıldırım, E. (2020). “Tüketim Toplumu” Kavramının Pozitivist, Eleştirel, Yorumsamacı Yaklaşımlarla İrdelenmesi. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 12, Summer, p. 118-127.

GİRİŞ

Hristiyan öğretilerin yaygın olduğu Ortaçağ dünyasının, aklın rehberliğinde hareket etmesini sınırlayan baskıları, insanları tamamen akıl eksensli düşünme dönemine ittiği söylenebilir. Aydınların küstürülmesine sebebiyet veren dönemin dini yapısı, tarihe büyük bir leke olarak geçtiği görülmektedir. Küstürülen aydın çevresi, bu katı baskıdan sonra ideolojinin ve kültürelüğün reddedildiği, aklın, maddenin öne çıkarıldığı dönemi doğurduğu anlaşılmaktadır. Bilimsel bilginin anlaşılmasını sınırlayan bu düşünce daha sonra katı bir gözlemin, deneyin olduğu, gözün gördüğüne inanılan bir anlayışı getirmektedir. Bu dönemin teolojik ve tekeli bilgi anlayışı, orta çağ insanlarının pozitivist, sadece akli rehber alan, deneyci anlayışın hâkim olduğu modern döneme gebe bırakmıştır. Meta-fizik, teolojik düşünce dönemine cephe alan pozitivist yöntem anlayışı, artık dünyada tek bir realitenin olduğu, evrensel bir gerçekliğin olacağı yönündeki yaklaşımı beraberinde getirdiği görülmektedir. 18. yüzyıl dönem aydınları, sosyal yapının anlaşılmasında artık aklın rehberliğinde hareketle hal olunacağı anlayışı, o dönem insanlarını katı bir materyalist, maddeci anlayışa itmiştir. Modern dönemde insan zihninin haricinde bilgiye ulaşamayacağı, bununla beraber evrenin anlaşılması için aklın her türlü dogmalardan ve önyargılardan uzak olması gerektiği görülmektedir. Burada aklın anlama istidadını, bilgiyi yorumlama, muhakeme gücünü önemli ölçüde engellediği söylenebilir (Baştürk 2011: 4). Sosyal yapının anlaşılmasında yöntem olarak kullanılan pozitivist düşünce, 20. ve 21. yüzyılda baş gösteren birçok toplumsal hastalıkları beraberinde getirdiği görülmektedir. Pozitivist geleneğin bir ürünü olan günümüz tüketim çılgınlığı hastalığı bunlardan bir tanesi olarak ele alınabilir. Bireyin ve toplumun haz arzuları şiddetle tahrik edilmektedir. İstekler adeta ihtiyaç konumuna getirilmektedir. Kapitalizm, pozitivistin katı determinizminden hareketle toplumsal itaati sağladığı ve marksist düşüncüyü yendiği görülmektedir. Hâlbuki insanların çeşitli hissiyatları söz konusudur. Bunların denetim altına alınması gerekmektedir. Bunun da toplumda bir tampon görevini gören kültürün aşılmasıyla gerçekleşebilir.

Toplumda deneyle gözlemlenmeyen, sınırları belirlenemeyen birçok davranış şeklinin ve hissiyatların olduğu görülmektedir. Fakat pozitivistim, evreni anlama ile insanı anlamayı aynı yöntemle gözlemlemektedir. Oysa insan, duyguları her an değişebilen bir davranış şeklinin olduğu, bu noktada deneyle ölçülemeyen yapısı söz konusudur. Bunların görmezden gelinmesi, beraberinde birçok toplumsal sorunsalı getirmektedir. Bu hastalıklardan bir tanesinin tüketim çılgınlığı olduğu ve bu hastalığın 21. yüzyıl toplumunun yaygın olan hastalıkları olarak görülmektedir.

Metodolojik bağlamda pozitivistim, yorumsayıcı ve eleştirel yöntemlerin sosyal yapıyı anlamada ne derece sağlıklı analizler ortaya koyduğu amaçlanmaktadır. Pozitivistin deneysel yaklaşımla sosyal yapıyı anlamaya çalışması ve bunun neticesinde evrensel normlarla toplumsal yapıyı, kurumları anlama gayreti içerisinde olması gibi sağlıklı bir toplum çözümlemesi götürmeyen hususların irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Tüketim Toplumu

Tüketim toplumu Batının sanayi devrimi ile beraber özellikle 1950’den sonra hız kazanmış olduğu görülmektedir. Fordist seri üretimin artmasıyla hızla değişen arz- talep dengesi, üreticileri farklı yöntemlere başvurmak durumuna sokmuştur. Çünkü seri üretimle üretilenlerin hızla tüketilmesi gereklidir. Bu tüketimde, etkili rolü üstlenen medya olduğu görülmektedir. Medya aracılığıyla toplumda ihtiyaç oluşturulmakta, toplumun istekleri ihtiyaç konumuna getirilerek tetiklenmektedir. Özellikle güdülerin tüketim eylemi gerçekleştirilmesinde önemli olduğu görülmektedir. Neyin güdülerini harekete geçirdiği firmalar tarafından önemli derecede önemsenmektedir. Örneğin bir kadının aldığı parfüm değil, özel ve ümit olma duygusunu tatmin etme olabilir. Bu sebeple ürünlerin hangi güdülerini tatmin ettiği önemli bir husustur (Çelik, 2009: 24-25). Burada reklamların etkili rol oldukları görülmektedir. Böylelikle kişi gayri iradi ve şuursuz olarak tüketim yapmaktadır. Bu durumda zaruri olmayan zaruret derecesine gelmektedir. Burada toplumun psikolojisi üzerinden hareketle bilinçaltında herhangi bir nesne ya da elde bulunmayan isteğin, zamanla zaruri ihtiyaç konumuna getirilmektedir. Tüketim hususunda farkındalık bilinci geliştirilmeyen bir toplum ihtiyacı olmadığı halde harcama yapmaktadır. Hedonist anlamda algı oluşturularak psikolojik bir tatminin, kapitalizm tarafından kullanıldığı görülmektedir (Anık, 2016: 452). Bu insanların aşırı tüketim alışkanlığının farkına varmaması için tüketim ve harcama hazzı uyandırılarak, bunların size mutluluk getireceği vaadi, aslında toplumun bir nevi uyuşturma ve tüketime sevk etme durumu olarak algılanabilir. Medya aracılığıyla tüketimin, alışverişlerin size mutluluk getirecek gibi söylemleri, bireyi hipnoz etmektedir (Ongur, 2011: 33). Beşere ihtiyaç kamçısını vurarak tüketim arzusu uyandırılmaktadır. Bu nokta da

Erbaş, üreticilerin, tüketicilerin değişen tercihlerine göre hareket etmek zorunda olduğunu ifade etmektedir. Bundan dolayı sürekli değişen tüketim şekline göre hareket etmek durumundadırlar. Üreticiler sadece üretmekte kalmayıp ilgili ürünlerin satılabilmesi için pazarlamaya da gerekli önemi verdiği görülmektedir (Erbaş, 2016: 3).

Kapitalizmin kendisini gerçekleştirebilmesi için ona uygun sosyal şartların inşa edilmesi gereklidir. Kapitalizm modern dönemde daha çok üretim endeksli çalışmalarla varlığını göstermiştir. Modern dönem eğer üretim dönemi diye kavramlaştırılırsa yerinde bir tanımlama olabilir. Çünkü bu dönemde daha çok üretim amaçlı bir çalışma söz konusudur. Küreselleşmeyle sınırların ortadan kalkması, uluslararası şirketlerin kurulması, kapitalizme büyük bir kolaylık sağlamıştır. Bunun yanında, gelişmekte olan 3. dünya ülkelerinde düşük iş gücü istihdamının varlığı, ürünlerin küresel bir boyuta ulaşmasını ve tüketmesini kolaylaştırmıştır. Modern dönemde üretim var fakat küresel boyutta bir pazar durumu olmadığından bu durum yani ürünlerin müşteri bulması, sorun oluşturabiliyordu. Hal böyle olunca üretim-tüketim akışında tıkanıklığı beraberinde getiriyordu. Bu tıkanıklığın 18. ve 19. yüzyılda olduğu söylenebilir. Fakat iletişim araçları, sosyala medya vb. alanlarda meydana gelen teknolojik ürünler, tüketim sürecini hızlandırmıştır (Yıldırım, 2018a: 3-5). Bu dönem, reklamcılık sektörüne önemli bir kolaylık sağlayarak, yanlış ihtiyaçlar üretilerek zorla ihtiyaç konumuna getirildiği bir dönem olarak algılanmaktadır. Kapitalizm, tüketim olgusunun mutluluk getireceğini vaat ederek insanların duygularını kontrol altına aldığı görülmektedir. Uluslararası şirketlerin psikoanalizi, psikoloji bilimini kötüye kullanarak, bilinç altını, çeşitli semboller ve imajlar kullanarak, küresel çapta hızla tüketen bir dünya toplumu oluşturduğu görülmektedir. İhtiyaçların gerçeklik ilkesiyle uyum sağlamadığı, 20. ve 21. yüzyıl toplumu söz konusudur. Baudrillard, gerçek gücün, dünya toplumlarını küresel çapta yönlendirdiğini ifade ederek, sosyal medya ve reklamcılık sektörüyle sembol ve imajları kullandığını belirtmektedir. Burada insanların normal bir şekilde kanepesinde uzanarak dünyada meydana gelen savaşları, açlıktan ölen insanları altı haberlerini bir şeyler atıştırarak izlediğini ifade ederek bu durumun gerçek olmadığını, simülasyonlar olduğunu ortaya koymaktadır (Slattery, 2014: 472). Aynen Baudrillard'ın ifade ettiği gibi tüketim olgusunda da insanların gerçeklik ilkesiyle bağdaşmayan yanlış ihtiyaçlar tükettiği görülmektedir. Burada nesnelere toplumun bilinç altını çepeçevre kuşattığını, özellikle göstergelerin insanların doğru tüketimi gerçekleştirmesinde gölgelediği görülmektedir. Birey zaruri olmayan ihtiyaçları satın almasında manipüle edilmektedir. Böylelikle insanlar zorla gayri zaruri olan bir ürün almak durumunda kalmaktadır (Çoşgun, 2012: 6). Haz, istek ve zevkleri tahrik ederek toplumun duygularının kötüye kullanıldığı neo- kapitalist bir üst yapı, alt yapıyı zorla tüketime yönlendirmektedir. Bireyin hafızasında geçen bir isteğin, sürekli olarak insanı takip ettiği ve nihayetinde ilgili ürünü almak zorunda bıraktığı yapay ihtiyaçlar söz konusudur. Burada dürtüler, arzular, uyarımlar, sürekli olarak erotikleştirme, reklamların tahriki vb. tüm bunlar rakabet halinde tüketim alışkanlıklarına toplumsal katılım sağladığı görülmektedir (Baudrillard, 2018: 74). Dolayısıyla özellikle 21. yüzyıl dünya toplumları, tüketim hususunda yanlış tüketim davranışı sergileyen uyuyuşturulmuş bir toplum olduğu söylenebilir.

İnsanın tabiatında şiddetli hırs, talep gibi duyguların varlığı düşünüldüğünde neo-kapitalizm, isteklerin ihtiyaç konumuna getirilmesinde bu duyguları kötüye kullandığı görülmektedir. Çünkü insanın istek ve arzuları sonsuz olduğu söylenebilir. Elde olmayan ihtiyaç alanında vardır. Bu nedenle birey için elde olmayan hadsizdir. Bu durumda ihtiyaç dairesinin de sınırsız olduğu söylenebilir. Birey eğer kendi kişisel iradesi üzerinde öz kontrol bilincini geliştiremezse alışveriş yerindeki birçok eşyayı alsa da doymadığı görülecektir. Tüketim bombardımanına karşı, tüketim alışkanlıklarına yönelik bir eğitim söz konusu olması durumunda, bireyin tercihleri söz konusudur ifadesi yapılabilir. Fakat böyle bir tüketim aşılmasının, bombardımanın yapıldığı bir kürede, ürünlerin değerlerinden başkalaşarak meta konumuna gelmesi, beşer iradesinin kapitalizmin ürettiği nesnelere tarafından hapsedildiği ve bu anlamda çelik kafese konularak hapsediliği yorumu yapılabilir. Bu nedenle ilgili yöneticilerin toplumda öz kontrol bilincin oluşmasında çeşitli tüketim farkındalığı eğitimi vermesi, yanlış ihtiyaçların oluşmasında önemli bir etken sayılabilir. Erbaş bu konuda şu açıklığı dile getirmektedir: “*tüketimin gelip geçici ve hareketli olması, tüketicilerin kitle olarak görülmeye tepki vermeleri, üreticilerin daha tüketici güdümlü olmaya ihtiyaç duymaları ve tüketimin uzmanların tavsiyesi aracılığıyla gerçekleşmesi, giderek yaygınlaşan piyasa özellikleri arasında yer almaktadır.*” (Erbaş, 2009: 129). Burada da ifade edildiği gibi tüketicilerin sürekli teyakkuzda tutulması gereklidir ki, üreticilerin üretimi süreklilik arz etsin. Yani üretici ve tüketicilerin birbiri ile sıkı ilişki içerisinde olduğu görülmektedir.

Kapitalizmin tüketiciyi kolay bulması onun teknolojik araçları küresel ağlarla yönetmesine bağlanabilir. İnsanlar kendilerinden bağımsız bir biçimde tüketime yönlendirilmektedir. Bu süreçte zaman ve mekan algısı önemini yitirmektedir. Küreselleşme, gözetleme ve iletişim olanakları, tüketimi kolaylaştırdığı gibi yaygınlaştırmaktadır (Yıldırım, 2018b: 369-370). Kitle iletişim araçlarıyla bugün globalleşen dünyada ürünler sosyal medya, iletişim araçlarıyla tüketiciye kolay bir şekilde ulaşmaktadır. Uluslararası büyük şirketlerin adına bu süreçten sonra artık yapılması gereken insanın zayıf bir duygusu olan hırsının, isteğinin şiddetli bir şekilde kitle iletişim araçları yardımıyla tüketime tahrik edilmesidir. Burada zararı en çok alt kesim yani fakir kesime yansıdığı görülmektedir. Erbaş’ın da ifade ettiği gibi günümüzde ihtiyaçlı duruma getirilen insanlar zor durumdan bırakıldığından, kredi kartı borçları, sefalet, yoksulluk vb. gibi birçok sorunun arttığı görülmektedir (Erbaş, 2016: 5). Kredi kartları gibi uygulamalar, insanların tüketim davranışı sergilemesini kolaylaştırmaktadır. Fakat kredi kartı borcunun ödemesinde sefaletin yaşandığı görülmektedir. Kapitalizmin modern dönemde Marksist düşüncenin yeşermemesi adına sosyal kurumların gölgesinde hareket ettiği söylenebilir. Fakat özellikle ikinci dünya savaşından sonra toplumsal kurumlardan çok; haz, ihtiyaç, arzu vb. duyguların kapitalizm tarafından daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle emeğin sömürülmesinde işçilerin bilicli bir yapılanmadan uzaklaştığı, parçalandığı, duyarsız portreler sınıf söz konusudur. İnsanların tüketimin bir nesnesi konumuna geldiğini, tüketim arzusunun bütün toplumu kuşattığını, insanların kapitalist zihniyetin çıkarları doğrultusunda kullanılan bir araç haline geldiği görülmektedir (Coşgun, 2012: 838).

Tüketim alışkanlıklarının oluşmasında ürünlerin müddetinin kapitalizm tarafından belirleniyor olması ve sürekli olarak değişik modellerin tasarlanıp piyasaya çıkması tüketici bir kitlenin oluşmasında önemli bir etkidir. Bir diğer tüketici alışkanlığının oluşmasında önemli etken ise bir ürün yeterli iken iki ya da üç ürün alındığında biraz ekonomik olduğunu gören tüketici, ihtiyacı bir ürün iken üç ürün satın almaktadır. Bu durumda ihtiyacı olmadığı halde birden fazla ürün satın alarak harcama yapmaktadır. Böylelikle bireyin cebinden bir ürün bedeli çıkacakken, daha fazla harcama yapmış olmaktadır. Bu kapsamda Erbaş’ın günün tüketim toplumunun insanlara özgürlük, mutluluk sunmak yerine “*gönüllü köleler*” durumuna soktuğu ifadesi manidardır. Toplumda tüketim farkındalığı oluşturulmazsa, günümüzün tüketimin kurbanı olması ihtimali yüksek görülmektedir. Bu kölelik sadece ilgili tüketiciyi mahvetmez, aynı zamanda o ülkenin yerli ürününe de zarar verme olasılığı söz konusudur. Üretim durma noktasına geldiği o ülke artık tamamen kapitalistlerin kısıncasına girmiş olur. Erbaş ayrıca yerelin küreselle, bir araya gelmesinde, savaşımında, güçlünün lehine sonuçlanmakta olduğunu ifade etmektedir (Erbaş, 2016: 9). Tüketim toplumun birden fazla olumsuz yönü söz konusudur. Yani sadece insanlar fakir konuma gelmekle kalmayıp, yerel ürünlerin, genetiğinin değiştirilmiş kapitalist ürünler karşısında yenilgiye uğrayıp ortadan kalkması da başka bir husustur.

Bireylerin tüketim davranışı sergilemesinde başka bir faktör olarak Veblen’ e göre tüketimin temel amacı genel anlamda sadece biyolojik ihtiyaçların tatmini olmadığını bilakis gösteriş eksensli bir tüketimin gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Bu düşüncesini Aylak Sınıfı Teorisi çerçevesinde temellendirir. Aylak sınıfı, parasını iş ve çalışma yerine diğerlerinde olmayan şeylere sahip olmak için harcama yapmaktadır. Bu sınıf meta ürünlerinde meydana gelen artışla beraber başkasının kıskandırma, sahip olma arzusu şeklinde harcama yaptığı anlaşılmaktadır. Veblen bu sınıftakilerin ilgili ürünlere sahip olmakla beraber diğerlerini kıskandırmak olduğunu ifade etmektedir. Burada hedonist amaçlar, geçici arzular, sürekli yeniye sahip olma arzusu, kullan at vb. davranışların hâkim olduğunu ifade etmektedir. Burada temel nokta ayrıcalıklı olma arzusu, gösteriş olduğu görülmektedir. Bireylerin gösteriş amaçlı bir tüketimle beraber toplumda bir statüye sahip olma arzularının da olduğunu ifade etmektedir. Veblen, insanların gösteriş amaçlı bir tüketim sergiledikleri nispette toplumda bir statüye sahip olacağına ifade etmektedir. Veblen’in teorisinde mümkün mertebeye tüketim ürünlerinin tek, biricik, eşi benzeri olmayan, piyasadan farklı olması önemli bir husustur. Kimlik ve imaj kazanma arzusu bireyin gösterişli bir tüketim yapmasını hızlandırmıştır. Duesenberry’ de gösteriş etkisinin toplumsal tabakalar arasında önemli bir etki yaptığını ifade ederek tüketim tercihlerinde toplumsal etkilerin önemine değinmektedir. Burada toplumsal statüleri yüksek olanın gösteriş etkisinin alt toplumsal statüler üzerinde etkisi olduğunu dile getirmektedir. Böylece toplumsal tabakalar arasında üstten alta doğru tüketim davranışı anlamında sinmenin olabileceğini belirtmektedir (Altaş, 2018: 79-82). Böylelikle fakirleşen bir toplum trendinin oluşmaya başladığı söylenebilir. Hızlı tüketim algısının yaygınlık kazandığı toplumların ikinci el eşyaların satıldığı pazarlara bakılması yeterli olarak görülmektedir. Gerek ilgili pazar yerlerinde, gerekse de internet aracılığıyla satılan ikinci el eşyaların

satıldığı sitelere göz atılması olayın gerçek yüzünü gün yüzüne çıkaracaktır. Bu artışın sebebi piyasaya hazzı, isteği uyandıran yeni ürünlerin çıkması olarak ifade edilebilir. Genel anlamda bu ürünlerin kullanılıp yıpranan ürünler olmadığı söylenebilir. Sadece arzuların tatmin edilmeye çalışıldığı yanlış bir ihtiyaç ya da tüketim olgusu söz konusudur. Bu tatminler de beraberinde bir başka tatminsizliği getirmektedir. Kapitalizmin bugün beşeriyete hediye ettiği bu tür tüketim davranışlarıdır. Tüm bu değerlendirmeler neticesinde 21. yüzyıl insanın, sürekli tüketen ve sonuçta cebi boş olan birey konumuna getirildiği tanımlaması yapılabilir.

Tüketim Toplumu ve Pozitivist Yaklaşım

Pozitivism, teolojik düşünce yapısı karşıtı olarak da tanımlanabilir. Toplumsal yapının tek düzlemde gözlemlenip incelenebileceğini iddia ederek, realizme karşı duruş sergilemektedir. Birey ve topluma bir nesne ya da otomotlaşmış robot nazarıyla baktığından bu yönde çözüm ürettiği görülmektedir. Örneğin toplumun gözlenebilen canlı bir organizma ve doğa yasalarının verili yasalar olduğunu, bu sebeple toplumsal yasaların da tarihsel ve bireysel değil de verili bir sistem olduğunu öne sürerek analizler yapmaya çalışmaktadır. Burada evrensel gerçeklik, nesnellik söz konusudur. Ampirik bilgiye ulaşılması temel teşkil etmektedir (Albayrak ve Aksoy, 2008: 3). Toplum bir şey gibi incelenilmesi amaçlanmaktadır. Sadece görünenlerin verileri dikkate alınmaktadır. Görünenin altındaki görünmeyeni ortaya çıkarma çabasının olmadığı görülmektedir. Burada daha çok ölçümlerin yapıldığı nicel araştırma verileri kullanılmaktadır. Doğaya nasıl ki bir nesne gibi incelenilebiliyor, keşfedilebiliyorsa toplumsal olayların da bu tarza keşfedilebileceğini ifade etmektedir. Pozitivist yaklaşım, toplumun bir olgu gibi incelenebileceğini varsaymaktadır. Burada evrensel gerçeklik amaçlanmaktadır. Sosyal yapıda değişmezlik ilkesi söz konusudur. Çevreci anlayışa sahip olanlar doğanın belli bir yasasının olduğunu, insanların buna müdahale etmesini nasıl aykırı buluyorlarsa, pozitivist yaklaşım da toplumların belli bir yasasının, kuralının olduğunu ifade etmektedir. Bu yapının kendine ait tamamen insan iradesinden bağımsız olan bir yapısı söz konusudur. Bu yapının sadece deneysel yöntem ve araştırmalarla ortaya çıkacağı öngörülmektedir (Salattery, 2014: 71- 74). Pozitivist yaklaşımın ifade edilen nitelikleri düşünüldüğünde toplumun bir meta, nesne olduğu ve deneysel bir inceleme neticesinde sosyal olgunun incelenebileceği ve sorunsalların bu yöntemlerle düzelebileceği sonucu çıkarılabilir.

Pozitivist yaklaşımda, bireyin ya da toplumun sosyal olguya müdahalesinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle insan eyleminin toplumsal düzlemde sosyal olguyu kontrol altına almada edilgen bir konumda olduğu, yasaların verili olduğu vb. bir takım basma kalıplar içerisinde sadece kukla görevi gördüğü anlaşılmaktadır (Slattery, 2014: 76). Bireyin verili olan yasaların nasıl çalışması gerektiği hususunda pozitivism adına sadece deney ve gözlemin karar verdiği anlaşılmaktadır. Sosyal yapı pozitif bir bilim ve o yapının nasıl çalışması gerektiği ise ancak gözlemlerle anlaşılabilir düşüncesi söz konusudur. Yani toplumun nasıl bir tüketim sergileyeceği, toplumsal kurumların olup olmayacağı vb. durumlarda bir takım kararların deneyle anlaşılacağı mentalitesi burada söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Burada aklın göze inmesi başka bir ifadeyle pozitif gözlemin insanı ya da toplumu bir madde gibi algılaması, sevgi, şefkat vb. duyguların anlaşılmasında gibi birtakım sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu da pozitivist yaklaşımın sosyal yapıyı incelemesinde, birey ve toplumun manevi anlamda soyut duyguları taşımadığı gibi bir takım sorunsalların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Birey manevi anlamda değer yüklü olmasından, sosyal yapının sadece dışsal gözlemlerle sağlıklı analizlerin elde edilmesi çabasının eksik olduğu görülmektedir.

Pozitivist bir us ile toplumsal sorunsallar çözülmeye kalkışıldığında eksik yanlarının olduğu görülmektedir. 21. yüzyılda fordist üretim akımı ve ikinci dünya savaşı, zorla tüketime alıştıran ve fakirleştirilen toplumun altında kapitalizmin pozitif aklı yattığı ifade edilebilir (Ongur, 2011: 31). Kapitalizm mentalitesinde toplum ancak pozitif yönü olan bir nesnedir. Örneğin tüketim alışkanlıklarının oluşturulması hususunda bakıldığında, bireyin ihtiyacı olmadığı halde zorla yanlış ihtiyaçlar oluşturularak tüketime yönlendirildiği görülmektedir. Özellikle küresel ağlarla tek tip insan şekli ve tüketim toplumu oluşturulmaktadır. İnsan sadece pozitif bir nesne ya da olgu olmadığı hususu göz önüne alındığında, mutlak ve tek tip bir nesne nazarıyla bakılıp, tüketimin sağlanmasında istenilen yöne yönlendirilen bir meta olmamalıdır. Çoşgun, tüketici malları, ürünlerin pazarlanması ve böylelikle tüketici boşluğunun oluşturulmasıyla toplumda tek tip bir insanın meydana geldiğini ifade etmektedir. Müzikte, eğlence, giyim, yiyecek vb. alanlarda tek tipleşen insanların belirtileri görülmektedir (Çoşgun, 2012: 838-842). İnsan, varlığı itibarıyla sadece olgudan ibaret bir nesne değildir. Weber, pozitivism

eleştirel yaklaşarak eylemlerin arkasındaki davranışların deneyle elde edilmeyeceğini ifade etmektedir. Burada hızını almayan pozitivist düşünce yaklaşımı, evrensel gerçeklik, değişmeyen ilkeler gibi birtakım düşünceler öne sürdüyse de yorumsamacı yaklaşım tarafından reddedildiği görülmektedir. Belli bir zaman sonra, akıl ile açıklanamayan, olgusal olmayan kültürün, ideolojinin olduğunu ve bunların deneyle ifade edilemeyeceği düşüncesi pozitivist düşünceyi zayıflatmıştır. Pozitivist yaklaşımın sadece olgularla hareket etmesiyle, yani her şeyin görünüp, gözlenip üstesinden gelineceğini, açıklanacağı düşüncesi Weberyan kanattan reddedildiği görülmektedir. Hakikatin bilgisine sadece pozitivist bir yaklaşımla gidileceğini iddia etmek, bireyleri kültürel ve duygusal anlamda eksik anlaşılmasına götürmektedir. Örneğin günümüz tüketim toplumunda tek tipleştirme, toplumlardaki heterojen değerleri hızla yıkararak önü alınamaz bir hal almıştır. Bu sürecin önü alınmazsa dünyada tek inanç, tek giyim şekli vb. şekiller olacaktır. Bu olumlu bir durumdan ziyade değer, norm çeşitliliğinin yok edilmeye çalışıldığı olumsuz bir durumdur.

Pozitivizm görüngüler üzerinde hareket ederek sosyal hayatın düzenlenmesinde birtakım sorunsalların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Örneğin tüketim hususunda toplumda tüketimin hızını belirleyerek zengin ve fakir gözetimi yapmadığı da görülmektedir. Burjuva sayılmayan zengin kesimi törpülenirken, işçi ücretiyle geçinen sınıfların daha da fakirleştiği söylenebilir. Dolayısıyla pozitif bir akılla toplumun ihtiyacı çeşitli hazları tarhrik edilerek dörtten yüze çıkarmak hem bireysel anlamda hem de doğal kaynakların baskılanması anlamında sorunsalların başverdiği görülmektedir. Bu kapsamda birey sadece nesnel bir varlık olmadığı, görünen bir düzlemde nasıl bir mahiyette olduğu sonucuna varılamayacağı söylenebilir. Bireyin gerçek anlamda derinlemesine analiz edilmesi nicel yöntemlerle elde edilen verilerden ziyade anlamacı, yorumlamacı (hermenetik) yöntemlerle değerlerden arınık olarak yaklaşılması, sosyal yaşamın tanziminde önemli rol oynamaktadır. Metodolojik anlamda sosyal yapının anlaşılmasında, özne eylemin bir bütün olarak anlaşılmasına çalışılması toplumun işleyiş şeklinin tanzim edilmesinde önemli bir adım olarak görülmektedir. Pozitivist metodolojide sosyal alan görüngüler, ampirik deneyler etrafında şekillenirken, yorumsamacı yöntemde bireyin değer yüklü ve değerden arınık olarak bir bütün olarak anlaşılmasına çalışılması, sağlıklı verilerin elde edilmesini kolaylaştırmaktadır. Burada eylemin altında yatan sebeplerin empati, sempati vb. yaklaşımlarla öznenin görünen ve görünmeyen tüm yönleriyle anlaşılmasına çalışılması önemli bir husus olarak görülmektedir.

Pozitivist yöntem Marksist anlamda yaklaşıldığında üst yapının yani burjuvazinin alt yapıyı yönelik kitlesel itaatini sağlanmasında, topluma tüketim bilincinin aşılmasıyla önemli bir adım attığı görülmektedir. Ücretli emek toplumun itaati noktasında, savaş sonrası kapitalizm yanlısı bir tavır sergileyerek medeniyetin uyutucu lezzetlerinden olan tüketim hazzına kapıldığı anlaşılmaktadır (Slattery, 2014: 210). Bu sebeple eğer Marks’ın derdiyle dertlenmek isteniliyorsa evvelen hazzın kamçılındığı, tüketim olgusunun aşırılık yanının terk edilmesi gerekmektedir. İşçi emek sömürsünün sesinin duyurulması bilinçli bir yapılanmayı gerekmektedir. Bu yapılanmada tüketim uyusukluğu gibi geçici hazlardan kurtulmak ile gerçekleşebilir.

Tüketim Toplumu, yorumsamacı Yaklaşım

Yorumsamacı(hermeneutik) yaklaşım bireyin ürettiği herhangi bir fikrin ya da yazınsal metnin yorumlama ve anlama sanatı olarak 19. yüzyılda doğa bilimlerinde kullanılan yöntemin, sosyal dünyanın anlaşılmasında kullanılan fikre karşı gelişmiş bir düşüncedir. Bu kavram Yunanca yorumlama manasına gelen hermeneuein sözcüğünden geldiği anlaşılmaktadır (Fıncıoğulları, 2016: 42). Geleneksel kültürün yaşandığı Doğu toplumlarında semavi kitapların anlaşılmasında, yorumlanmasında ele alınan sosyolojik yöntem olarak kullanılmaktadır.

Sosyal olgunun incelenmesinde ampirik bir yaklaşımla yaklaşılması bu yapının doğru bir şekilde anlaşılmasını güçleştirmektedir. İnsan bir nesne olmadığından pozitif deneysel yöntemle gözlemlenip ve bu anlamda çözümlenmeye çalışılacak olgu olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda ilk çağlardan günümüze kadar insanın ne olduğu hususunda bir takım yorumlar, açıklamalar yapılmaktadır. İnsan görünmeyen birçok farklı duygulara sahip olduğundan açıklanması, yorumlanması gereken bir yöntem ile yaklaşılması gereklidir. Dolayısıyla pozitif bilimlerde kullanılan deneysel yöntemle insan gizeminin çözümlenmeye kalkışılması ve bu yönde adımların atılması, 19. ve 21. yüzyıl dünya toplumlarında baş gösteren anarşizm, psikolojik bunalımlar, anomi, intihar, yapay tüketim vb. davranışta bulunan bir takım hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İnsan olgusu birden fazla duyguya sahip olan varlık olduğundan deneysel yaklaşımlarla mahiyeti anlaşılması görülmektedir. Bu anlamda toplumsal yapının anlaşılmasında pozitif bir yöntemden ziyade, anlama, yorumlama ve

açıklama yöntemini kullanan yaklaşımla mahiyetinin anlaşılmasına çalışılması, daha tutarlı bir adım olarak görülmektedir.

Birey sosyal bir görüntü olduğu kadar soyut anlamda iç dünyasının gizemleri olan bir özne zanarıyla ele alınması, manevi yapısının anlaşılmasını kolaylaştırabilir. Pozitivizmi maşa olarak kullanan kapitalizmin, sosyal yapıda yaptığı gözlemler sonucunda yanlış teşhis koyarak topluma bulaşıcı hastalıklar bulaştırdığı ifade edilebilir. Örneğin tüketim hastalığına yakalanan bireye tüketerek mutluluğu vaat etmesi, değerlerin yok edilerek yalnızlaştırılması vb. tablolar gösterilebilir. Bu nedenle sosyal yapı ya da birey makine gibi incelenecek bir mahiyette olmadığı anlaşılmaktadır. Bu hususta Weber, sosyal olgularda görünen olayların arkasında görünmeyen şeylerin olduğunu ifade ederek sadece görüngüler üzerinde hakikatin bilgisine ulaşamayacağını iddia etmektedir. Çünkü akılla ölçüm ve gözlemi yapılamayacak hususların olduğunu ifade etmektedir. Bu hususta anlayıcı sosyoloji yönteminden hareketle toplumda ideoloji, kültürün de belirleyici, etkileyici bir yerinin olduğunu ifade etmektedir (Baştürk, 2011: 5-6). Bu kapsamda düşünüldüğünde sosyal yapının anlama ve eleştirel yöntemle daha sağlıklı anlaşılacağı söylenebilir. Bireyin sahip olduğu duygularının nasıl ve ne ölçüde kullanılması gerektiği, kısıtlanması gereken neler olduğu ilgili yöntem sonucu ulaşılabileceği görülmektedir. Örneğin bireyde ‘azap, haz, baskılama, adeletsiz’ vb. duyguların ölçüsünün kısıtlanıp kısıtlanmayacağı, buna karşın ‘sevgi, şefkat, yardımlaşma’ vb. duyguların mahiyeti ve işlevselliğinin anlaşılması, görülmediği pozitif yaklaşımla ele alınması bireyin ve sosyal yapının eksik gözlemlenmesine sebebiyet verebilir. Bu durum da yanlış tedavileri beraberinde getireceği görülmektedir.

Pozitivizm, bireyi deney sahasında, ampirik çalışmalar sırasında kimya tüpü içerisinde davranışlarını inceleyen bir olgu nazarıyla ele almaktadır. Bu kapsamda ele alınan birey ve topluma yönelik yapılacak sosyolojik çözüm ve gözlemler sağlıklı data almamızda engel teşkil edebilir. Çünkü doğa olaylarında ya da doğada bilimsel bilgi için veri elde etme hususunda pozitif yöntemle yaklaşıldığı görülmektedir. Buradaki bilimsel bilginin, sadece gözün gördüğü bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu da sadece deney ve gözlemlerle elde edilebilir. Fakat insan varlığı görünen ve görünmeyen batını (iç) duygularla bezeli bir yapı mahiyetinde olduğu aşıkardır. Bu alana tabii bir olgu yaklaşımıyla yaklaşılması beraberinde bir çok sorunu getirebilir. Çünkü insanın içinde yaşadığı toplumsal olayların, değerlerin, deneylerin, gözlemlerle açıklanması söz konusu olmayabilir. İnsanın davranış şekilleri her zaman değişebileceğinden bir nesne gibi sabit tahayyül edilmemelidir. İnsan olgusunun arkasında tarihsellik, din ve kültürel nedenler yatmaktadır. Sosyal olgunun gözlemlenerek ona yönelik evrensel çıkarımlar öne sürmek, realiteye gölge düşürmektedir. İnsanlar farklı kültürlere sahip bir varlıktır. Doğadaki bir canlı ırkı gibi aynı davranışlara sahip bir olgu olduğu söylenemez. Bundan dolayı sosyal bilimin, yöntem olarak, yorumsamacı ve anlamacı bir yaklaşımı temel alması gereklidir. Bireysel davranışlar fiziksel bir nedensellikten başka kültür, toplumsal normlar ve psikolojik nedenlerin de hesaba alınması gerekli bir durum olarak görülmektedir. Dolayısıyla sosyal analizin, bireyin görünen ve görünmeyen davranış bütünü kapsamında yorumsamacı bir perspektifle değerlendirmeye alınması gerekmektedir (Weber, 2006: 104). Toplum duygu ve kültüreliliğin neticesinde farklı davranış normları gösterdiğinden nesnel bir gerçeklikle hareket edilerek evrensel bir realiteye hapsedilemez. Dini hareketlerin sosyal yapıda özne üzerinde farklı davranış formları sergilediğini, inanışların çeşitliliğine göre bu fiillerin de farklılık arz ettiği görülmektedir. Yahudi-Hristiyan, Hindu, Zerdüşt, Konfüçyüs gibi inanışların sosyal yapıda farklı davranış normları göstermektedir. Bu çereçevde bakıldığında evrensel davranış normları tasavvuruyla yaklaşılması, bir çok eksiklere neden olabilir (Weber, 2016: 338-341). Evrensel olarak nitelendirilecek bir insan kipi, toplumsal yapıların farklı kültürde olmasıyla çeliştiği görülmektedir. Çünkü her toplumsal yapı farklı bir kültürel normla şekillenmiştir. Dolayısıyla kültürün farklı olması ve bunun sonucunda toplumun farklı bir tarihsellik kaydettiği görülmektedir. Sonuç olarak pozitif bilimin nesnel, genel geçer, evrensel determinizmi değil, söz konusu toplumsal yapının öznel niteliği önem arz ettiği görülmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında bireyin bir bütün olarak, pozitif bilimsel yaklaşımlardan ayrı olarak değerlendirilmeye, sorunsalların teşhisine ve tedavisine yönelik adımların atılması gerektiği bir durum söz konusudur (Baştürk, 2011: 7).

Toplumsal olgu, sosyal mekanda bireyin zamanla segilediği davranışlarla ve bu davranışların süreç içerisinde normlara dönüşmesi toplumsallığın ağını oluşturmaktadır. Bu ağları, toplumsal mekanı ören aktörün eylemlerinin detaylı bir şekilde anlaşılması, fiillerinde segilediği duygu ve düşüncelerini anlamacı bir yöntemle ele almasıyla anlaşılabilir. Yani pozitivizm karşıtı olan ve toplumsal hayatta baskın gelen içgüdülerdir. Bu kapsamda toplumsallığın oluşmasında nesnellikten ziyade öznel

eylemlerin önem arz ettiği görülmektedir. Birey deneyde elde edilemeyen çeşitli duygularla donatılmış bir varlıktır. Bu duygular, tamamıyla gözlemlerle elde edilecek türden bir durum olmadığı görülmektedir (Weber, 1964: 118). Tüm bu değerlendirmeler neticesinde sosyal olgunun metodolojik bağlamda sadece materyalist gözle gözlemlenmesinin olumsuz sonuçlar ve tedaviler vereceği aşikardır. Yani toplumun doğa bilimleri yaklaşımıyla ele alınması, deterministik bir yaklaşıma sürüklenmektedir. Toplum değer yargularından bağımsız, fiziksel bir açıklama değil aynı zamanda meta-fiziksel bir yapı çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Weber değer bağlamında hareketle toplumun hem somut bir yapı hem de soyut davranış normlarıyla süslü bir eylem olduğunu ifade etmektedir (Baştürk, 2011: 9). Bu durumdan hareketle, sosyal yapının gözlemlenmesinde nicel veriler kadar nitel verilerin de önem arz ettiği sonucuna varılabilir.

Tüketim Toplumu ve Eleştirel Yaklaşım

Eleştirel düşünme bir eleme, elekten geçirme, akıl süzgecinden geçirme yöntemi olarak algılanabilir. Eleştiri özellikle aydınlanma döneminde Martin Luther tarafından aklın önderliğinde, sosyal hareketlerin baş gösterdiği modernleşme hareketi olayı olarak örnek verilebilir. Bu dönemde Tanrı'nın yerini aklın ön planda rol oynadığı görülmektedir. Akıl eksenli bir düşüncenin başladığı söylenebilir. Akılcı yaklaşım, bir nesneye ya da olguya eleştirel nazarla yaklaşması olarak düşünülebilir. Eleştirel yaklaşımın anladığını, gördüğünü, gözün çoğu zaman görmediği hususlar olabilir. Örneğin gözün gördüğüyle ya da görüngüler üzerinde analiz yapılarak sosyal yapının anlaşılmasına çalışılması, toplumun bilinçaltının tüketim bombardımanı hedefi haline getirilmesi ve beşeriyeti fakirleştirme gibi sorunsalların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Görenek belasıyla bireylerin harcamaya teşvik edilmesi, hedonist anlamdaki isteklerin ihtiyaç konumuna getirilmesi, sosyal yapının sadece ampirik bir gerçeklikle ele alınarak ve bu anlamda çözümlenmeye çalışıldığı anlamına gelmektedir. Bu noktadan bakıldığında, eleştirel yaklaşım, oklarını doğal kaynakları sürekli baskılayan kapitalist sistemin bu yönüne yapmaktadır. Eleştiri anlayış, meydana gelen olayların temelinde yatan düşüncenin anlaşılmasında derine nüfuz etmeyi sağlamaktadır. Sosyal sistemde meydana gelen sorunsalın irdelenip çözüm bulmasında önem arz etmektedir.

Şenşekerci ve Bilgin, eleştirel düşünmenin yönetsel bir çabayla geliştirilebileceğini vurgulayarak; teolojik düşüncenin kalıpları olan zihinlerdeki dogmaların yıkılmasının yanında, sosyal yapının değerlendirme sürecinde gerekli sabrın gösterilmesi şeklinde ifade etmektedir (Şenşekerci ve Bilgin, 2008: 31). Sosyal yapının anlaşılması sürecinde ya da gözlemlenmesinde yorumlama, açıklama yöntemin yanında eleştirel yöntemin de kullanılması sağlıklı bir datanın elde edilmesine sebebiyet verebilir. Gözlemcinin kültürel değerlerle berebar objektif bir akılla bireyin toplumsal yapıda segilediği davranışlardan hareketle derine inerek yapıyı anlayabilir.

Eleştiri anlayışının artmasıyla birlikte insanlık muhakeme gücünü geliştirmiş, tıkanıklığa sebep olan fikirlerin yıkılmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Pozitivist yaklaşımla sosyal yapıda elde edilen teşhislerin ve bu teşhisler sonucu uygulanan tedavilerin toplumsal yapının anlaşılmasında doğru bir adım olmadığı görülmektedir. Örneğin tüketim bilincinin aşılacak mutlu olacağı yönündeki yaklaşımda, toplumsal sistemin doğru teşhis edilmediği ve buna yönelik tedavi yoluna gidilmediği görülmektedir. İnsanların adeta bir robot haline getirilerek, mutluluğunun tüketmek olduğu bilinci aşılacak sosyal yapının gözlemlendiği ve bu yönde anlaşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Tüketim toplumunun pozitivist ya da sadece akılcı bir yöntemle değil, eleştirel, yorumsamacı yöntemlerle yaklaşılması, görünenin altında yatan eylemleri açıklığa çıkarmaktadır (Anık, 2016: 448).

Sorunsalların çözülmesinde eleştirel metodun önemi yadsınamaz bir realitedir. Toplumsal yapıda yapılan eşitsizlik, adaletsizlik gibi durumlarda eleştirel yönetime, çözüm odaklı ve iyi olan nedir sorusundan hareketle çözüme yönelik bir pratik nazarıyla bakılabilir. Pozitivist bilimi dar bir kalıp çerçevesinde ele alan eleştirel yöntem, onu aklın ilkelerini kullanmada insancıl olmamakla suçlamaktadır. Eleştirel metodoloji, toplumsal eylemlerde baş gösteren olaylarda irdeleyici, sogulayıcı bir yaklaşım segilemektedir. Sorunsalın açığa çıkarılıp çözümlenmesinde önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Örneğin tüketim toplumu gibi bir sorunsalın çözüme kavuşmasında, üst yapı eleştirilerek daha hümanist adımların atılması sebep olabilir. Yorumsayıcı yaklaşım pozitivismi, insan aktörünün anlamını, düşünme ve hissetme özelliğini görmezden gelerek antihümanist olmakla eleştirmekte, eleştirel yaklaşım da yorumsayıcı yaklaşımın bu duruşunu olumladığı fakat öznel ve göreci olmakla eleştirdiği görülmektedir (Neuman, 2014: 141).

Marks, filozofların dünyayı yorumladığını, buna karşın asıl olması gerekenin değiştimek olduğunu ifade ederek değişimi, ideolojisinde önemli bir yere koyduğu görülmektedir. Değişim batıl inançların toplumsal yapıda gölgelediği noktaların aydınlatılmasında önemli bir yer edindiği söylenebilir. Marksist düşünce toplumsal yapıda sürekli bir oluş ve gelişmenin olduğu hususunun altını çizerek, toplumda çatışmacı, eleştirel yaklaşımları önemseydiği bilinmektedir. Eleştirel kuram yapıyı sadece gözlemek ve incelemekle kalmayıp bunun yanında sorgulayarak değiştirmeyi öngörmektedir. Burada toplumsal ilişkilerin asıl nedenleri ortaya çıkarılarak, insanların özellikle alt tabaka sosyal sınıfların bu ilişkileri sorgulamaları ve değiştirmeleri yönünde yetki vermektedir. Başka bir değişle mitleri ve gizli gerçeklerin açığa çıkarılmasında öncü rolü sergileyerek, değişim yönünde önyak olmaktadır. Sosyal analizlerde eleştiri metodu, en mahrem sorular sorular yapıyı anlamaya ve yapıya bu anlamda çözüm önermektedir. Bu sebeple kriticizm, iyi olan nedir arayışında dogmaları delerek, gerçekçi bir pusula görevi gördüğü söylenebilir. Pozitivist yöntemde bireyde dış gerçekliğin görünümü, yorumsamada realitenin öznel yapısını ve eleştirel düşünmede olayın daha da derinine inerek, henüz oluşmamış bir gerçekliğin inşası hedeflenmektedir. Eleştirel yaklaşım yeniyi icat etme, oluşma ve gelişmenin peşinde bir yöntem olduğu ifade edilebilir. Ayrıca düşünme, değiştirme ve deneyimlerin birbiriyle etkileşime geçtiği bir süreç olarak anlaşılmaktadır. Pozitivist anlamda toplumsal yapı anlaşılmalı çalışıldığından toplumsal değişimin ve çatışmanın deneyim ve gözlemlerle gözlemlenemeyeceği görülmektedir. Çünkü sosyal yapı mitlerle, gizemlerle doludur. Bu nedenle yapıyı anlamada gözlemlerle yaklaşım yanıltıcı sonuçlar doğuracaktır. Bu nedenle görüngüler üzerinde algılanan yapının gerçek bir data olduğu düşüncesiyle hareket edilmesi, sağlıklı gözlem olamayacağı anlamına gelmektedir. (Neuman, 2014: 142-144). 19. yüzyıl pozitivizmi kendisini evrensel gerçeklik olarak algılayan burjuvanın, toplumun itaatini gerçekleştirdiği görülmektedir. Maddeci bir nazarla toplumu anladığını idda etmesi ve bu çerçevede sağlıklı tahlil ve tedavi ettiğini söylemesi gerçeği yansıtmamaktadır. Toplumun ve bireyin kültürel değerlerden arınık bir yapı olduğunu, sadece pozitif bir olgu olduğunu iddia etmesi gerçeği yansıtmadığı görülmektedir. Sadece görünen olgulardan hareketle toplumun tedaviye ya da anlaşılmalı çalışılması, örneğin tüketim hastalığı gibi sorunsalların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

SONUÇ

Kapitalist sistemin pozitivist bir anlayış ile toplumsal yapıyı değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Burada sosyal yapının anlaşılmasında toplumu tek bir düzlemde ele alarak ve sadece görünen tarafı üzerinde ampirik bilgi elde ederek çözümleme iddiası güdümektedir. Birey soyut anlamdaki duyguları, hissiyatlarıyla bir bütünlük teşkil etmektedir. Pozitivist bir nazarla birey ve sosyal yapının anlaşılması sağlıklı bir toplumsal anlaşılmasını engelleyebilir. Bireyin doğru anlaşılması, sağlıklı yöntemle yaklaşılmasını gerektirmektedir. Örneğin haz duygusundan hareketle bireyin hedonist anlamdaki duyguları kötüye kullanılarak bireyin yapısının bu anlamdaki adımlar olduğunu iddia etmek, gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü bireye yönelik dışsal olgulardan hareketle pozitivist anlamda çözümleme yapmak, bireyin doğru anlaşılmasını gölgelemektedir. Bu sebeple ancak sosyal yapının bir parçası olan bireyin maddi ve manevi yönleriyle anlaşılması sonucunda, toplumun yaşam şekline yön verilmesi gerekmektedir. Bireyin ve sosyal yapının tüm yönleriyle nasıl bir metabolizmaya sahip olduğu hususunun anlaşılmasından sonra gerekli yönlendirmeler yapılabilir. Misal olarak bireyin ihtiyaçlarının birden yermeye çıkarılması hususunun yapılması için bireyin gerçekten böyle bir gereksinme içerisinde olup olmadığı durumunun ortaya çıkarılması gerekmektedir. İhtiyaçların ziyadeleşmesiyle bireyin yapısına muvafık doğru bir adımın atılıp atılmadığı hususunun irdelenmesi gerektiği görülmektedir. Yönetici sınıf ya da kapitalizmin bireyin ihtiyaçlarını birden yüze çıkarmasıyla, böylece sermaye birikimini merkez ülkelerde yoğunlaştırmaktadır. Böylece pozitivist bir yaklaşımla sosyal yapının analizi kapitalizmin lehine sonuçlanmaktadır.

İnsan bir deney tüpü olmadığından pozitivist anlamda yapılacak olan adımların, tedavilerin yanlış sonuçlar doğuracağı muhtemeldir. Sosyal yapının teşhis edilmesi ve gözlemlenmesinde maddeci bir nazarla bakılması, toplum adına sağlıklı bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Bu yapının çözümlenmesinde metodolojik yaklaşımlar olarak anlamacı ve eleştirel yaklaşımların sosyolojiyi anlaması ve toplumun ilerlemesinde sağlıklı veriler sunmaktadır. Görünenin altında yatan görünmeyenin anlaşılması ancak sorgulayıcı ve anlamacı bir yöntem geliştirilerek gerçekleştirilebilir. Sosyal olguyu bir meta olan robot gibi anlamaya çabalamak, sosyoloji bilimini, insan ile robot arasındaki mesafe kadar yanlış bilgiye götürmektedir. Çünkü insanın, görünen ve görünmeyen, algılanan ve algılanamayan,

hissedilen ve hissedilemeyen vb. mitlerle, sırlarla dolu olan kültürel, ekonomik bir muamma olduğu söylenebilir.

Bu nedenle 20. ve 21. yüzyılda insanların maruz kaldığı toplumsal hastalıklar düşünüldüğünde (tüketim alışkanlıkları, anomi, vb.) sosyal yapının doğru bir şekilde anlaşılması hususunda, hakikatin bilgisine ulaşmada kullanacağı yöntemin yorumsamacı ve eleştirel olması gerektiği bendi ağır basmaktadır. Çünkü insan, sadece gözlemlenip ölçülen bir varlık olmadığından aklın göze indirilmesiyle, maddeci bir nazarla görüngüler üzerinden hareketle çözümlenmesinin imkansız olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, T. Aksoy, Ş. (2008). Tüketici Davranışlarda Temel Yaklaşımlar. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, s. 1-19.
- Altaş, B. (2018). Tüketim Toplumunda Anneliğin Yeni Görünümleri, (Yayımlanmış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Nurşen Adak), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anık, M. (2016). Aykırı Bir Düşünür Olarak J. Baudrillard ve Gösteriş Amaçlı Tüketim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (47): 448-452.
- Baştürk, E. (2011). Pozitivizme Eleştirel Bir Yaklaşım: Max Weber ve Anlayıcı-Yorumlayıcı Sosyal Teori. *3 Aylık Fikir Dergisi*, Yıl:1, Sayı: 4, s. 17-25.
- Baudrillard, J. (2018). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, S. (2009). *Hazsal ve Faydacı Tüketim*. İstanbul:Derin Yayınları.
- Çoşgun, M. (2012). Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu. *University Journal of Life Sciences*, 1(1): 6, s. 838-842.
- Erbaş, H. (2006). Yerel ve Küreselin Buluşması Sürecinde Tüketim Toplumu. *Halkbilimi*, Sayı:20, s. 40-49.
- Erbaş, H. (2009). *Küreselleşme, Kapitalizm ve Toplumsal Dönüşümler*. Ankara: Palme Yayınları.
- Fırıncioğulları, S. (2016). Sosyal Bilimler ve Hermeneutik Üzerine Kısa Bir Değerlendirmede. *Journal of Sociology / Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 33, s. 37-48.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri I*. Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- Ongur, H. S. (2011). *Tüketim Toplumu, Nevrotik Kültür ve Dövüş Kulübü*. İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Salattery, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*. İstanbul: Swentez Yayıncılık.
- Şenşekerci, E. ve Bilgin, A. (2008). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (14): 15-43.
- Weber, M. (1964). *The Theory of sosial and Economic Organisation*. New York: Free Press.
- Weber, M. (2006). *Sosyoloji Yazıları*. İstanbul: İletişim.
- Weber, M. (2016). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Yıldırım, S. (2018a). Kadının Bedeni ve Duyguları Üzerinden Sömürülmesi: Evlendirme Programları Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(1): 1-11.
- Yıldırım, S. (2018b). Ütopya ve Distopya'dan Sosyal Gerçekliğe: Cinsiyetin Tüketimi. *Pesa International Journal of Social Studies*, 4(4): 364-373.